

VERSLAG VAN DE NMV-EXCURSIE NAAR TERSCHELLING VAN 15-17 OKTOBER 2004, MEDE IN HET KADER VAN HET ATLASPROJECT NEDERLANDSE MOLLUSKEN

S.J. van Leeuwen & A.D.P. van Peursen

De laatste jaren is er steeds een weekendexcursie en deze wordt goed bezocht. In oktober 2004 namen 19 NMV-ers deel aan de excursie naar Terschelling: David Baron, Ramon van Dijk, Frank de Graaf, Guus en Wies Gulden, Huub en Lies Huneker-Konijn, Bert en Anneke Jansen, Ton Janssen, Jan Kuiper, Sylvia van Leeuwen, Sacha van den Maagdenburg, Rina Mounoury, Anthonie en Dorine van Peursen, Hanny Reeneman, Ronald Seitzinger, Bart van Tooren. We sliepen in de Stayokay in West-Terschelling en verkenden van daar uit het eiland.

Vrijdagmiddag (15 oktober 2004) arriveerde een eerste groep deelnemers, die meteen het hele eiland rondfietsen en op het Noordzeestrand bij de Boschplaat schelpen gingen zoeken. Ze vonden daar o.a. fossiele losse kleppen van Zaagjes (*Donax vittatus*), Grijsze tapijtschelp (*Venerupis aurea scenescens*) en veel verse doubletten Amerikaans mesheft (*Ensis directus*). Bijzonder was de vondst van een klep van de Dichtgetrepte artemis-schelp (*Dosinia lupinus linctus*). Onderweg kwamen zij Bart en Sylvia tegen, die slakjes zeeften in een sloot bij Oosterend.

Fig. 1: Deelnemers NMV-excursie 15-17 oktober

Achterste rij van links naar rechts:

Bart van Tooren, Ton Janssen, Sacha van den Maagdenburg, Bert Jansen, Guus Gulden, Huub Huneker

Middelste rij van links naar rechts:

Ramon van Dijk, David Baron, Ronald Seitzinger, Hanny Reeneman, Anneke Jansen, Rina Mounoury, Wies Gulden, Lies Huneker en Frank de Graaf

Voorste rij van links naar rechts:

Sylvia van Leeuwen, Anthonie en Dorine van Peursen en Jan Kuiper

Aan het eind van de middag waren alle deelnemers gearriveerd en togen we gezamenlijk naar de Pizzeria. Ondanks de niet al te vlotte bediening waren we net op tijd terug in de Stayokay. Daar zaten George Visser en Gerrit Doeksen, twee op het eiland wonende malacologen, al op ons te wachten om ons wegwijs te maken op het eiland. Zij gaven ons waardevolle tips voor de excursies. Gerrit Doeksen ging op zaterdag ook mee op excursie. Ook de heer van Dijk Van Staatsbosbeheer had een aantal mogelijk interessante plekken op de kaart aangegeven zodat we goed voorbereid op stap konden.

Op zaterdag 16 oktober 2004 werden vanwege het grote aantal deelnemers drie excursiegroepjes gevormd. We spraken af elkaar aan het eind van de dag bij laag water te treffen bij de waddijk bij de Keag. Om het verslag leesbaar te houden worden niet alle vondsten per locatie genoemd, maar alleen de niet eerder gemelde soorten. Een complete lijst van de waarnemingen per locatie is in het databestand van het Atlasproject Nederlandse Mollusken opgenomen. Onderaan het verslag staat een lijst met alle soorten die tijdens het NMV-weekend gevonden zijn.

De eerste groep vertrok op de fiets om landslakken en zoetwater mollusken te verzamelen, onder leiding van Anthonie van Peursen en David Baron. Zij bezochten een aantal plekken in de buurt van Midsland en Formerum die door de heer van Dijk van Staatsbosbeheer waren aangegeven. Bij Seerijp (km 148,6-598,9), in een sloot ten zuiden van Midsland en ten oosten van de Baaiduinen werd Jenkins' waterhoren (*Potamopyrgus antipodarum*) gevonden. Bij een sloot bij een doorlaat bij Seerijp (km 148,7-599,9) werden de eerste landslakken gevonden: Gevlekte akkerslak (*Deroceras reticulatum*), Scheve Jachthoornslak (*Vallonia excentrica*) en Grauwe wegslak (*Arion circumscriptus s.l.*). Gerrit Doeksen had verteld dat er rond 1989 één keer kleppen van zoetwatermosselen (*Unionida*) gevonden waren in de polder ten noorden van Baaiduinen (het Hoge Land). Gezien de ontoegankelijkheid van het terrein en de onbekendheid met de exacte locatie is ervoor gekozen om daar niet verder naar te zoeken. Op de weg achter de dijk is een opslagplaats voor hout, stenen, e.d. bekeken (km 149,1-599,9) en werd o.a. Donkere glimslak (*Zonitoides nitidus*) aangetroffen. Bij een sloot ten zuiden van de Formerumerkooi is naar zoetwatermollusken gezocht, met weinig resultaat. Bij een sloot bij Lies hadden ze meer geluk. Langs de sloot lag ook dregafval, wat het zoeken gemakkelijker maakt (km 151-600). De meest unieke vindplaats was wel een oude badkuip (zie fig. 2) met zoetwatermollusken. Vondsten waren o.a. Kleine akkerslak (*Deroceras laeve*), Egelwegslak (*Arion intermedius*), Bos-wegslak (*Arion silvaticus*), Posthorenslak (*Planorbarius corneus*), Gewone schijfhoren (*Planorbis planorbis*), Gewone poelslak (*Lymnaea stagnalis*), Ovale poelslak (*Radix ovata s.l.*) en Draaikolkschijfhoren (*Anisus vortex*).

Fig. 2: Slakken zoeken in een badkuip

Ook is geprobeerd om zoetwatermollusken te zoeken in een plas die was overgebleven van een oude dijkdoorbraak (km 151-599). Helaas konden ze niet goed bij de rand komen en was het resultaat dus minimaal. Gelukkig was het droog maar door de wind behoorlijk koud. Dus de koffie in een hotel/restaurant te Lies was een welkome opwarmer.

Vervolgens vertrokken zij naar de noordkant van het eiland. In het bos en de duinbegroeiing van de Eerste Plak ten noorden van Lies (km 150,6-601,3) is gezocht naar landslakken. Onder de vondsten waren Gladde tolslak (*Euconulus fulvus*) en Ammonshorentje (*Nesovitrea hammonis*). In een watertje zochten ze naar zoetwatermollusken maar helaas zonder resultaat. In het bos zaten wel schitterende paddestoelen (elfenbankachtig) aan de bomen. Ook een oude geïsoleerde turfdôbe, een kuil als gevolg van turfwinning in het verleden in het Formerum bos werd bezocht (km 149-601). In het water van de kuil lagen boomstammen van naaldbomen. Er zijn geen mollusken gevonden, waarschijnlijk door het zure milieu. De volgende stop was in het gebied De Koegelwieck. In een plas achter de duinen ten westen van paal 14 (km 151,1-602,9) vonden ze weer *Radix ovata* en in de begroeiing wat landslakken, o.a. Plompe dwergslak (*Carychium minimum*) en Zuidelijke akkerslak (*Deroceras panormitanum*). Op weg naar de ontmoetingsplaats met de andere excursiedeelnemers werd iets ten zuiden van Lies het materiaal van een uitgebaggerde sloot bekeken (km 150,6- 600,4). Hierin o.a. zoetwatermollusken die ook in de andere sloot bij Lies zaten en de Bruine blinkslak (*Aegopinella nitidula*).

De tweede groep ging ook land- en zoetwaterslakken zoeken, maar ging te voet de westkant van het eiland rond. Onder leiding van Sylvia van Leeuwen en Gerrit Doeksen begon de groep bij de duinen rond de Stayokay (km 144,2-597,9). Er werden diverse landslakken gevonden, o.a. Grote karthuizerslak (*Monacha cantiana*), Segrijnslak (*Helix aspersa*), Tuinslak (*Cepaea nemoralis*), Ammonshorentje (*Nesovitrea hamonis*), Kelder-glansslak (*Oxychilus cellarius*) en een enorm groot exemplaar van de Tijgerslak (*Limax maximus*) (Fig. 3). In het rozenplantoentje bij de haven (km 143,8-597,5) zaten ook nog Grauwe wegslak (*Arion circumscriptus s.l.*), Haarslak (*Trichia hispida*) en Doorschijnende glansslak (*Vitrina pellucida*). Bij het parkerterrein aan de Dellewal werd de lijst nog aangevuld met een Agaathoren (*Cochlicopa cf. repentina*) en Kleine akkerslak (*Deroceras laeve*).

Fig. 3: *Limax maximus*

Bij strandtent de Walvis (km 143,3-596,8) werd pauze gehouden. We vonden er niet alleen koffie met appeltaart maar op het duintje rond de strandtent en daar

neergegoid bouwafval zaten ook een aantal landslakken, waaronder Grofgeribde grasslak (*Candidula intersecta*), grote glanslak (*Oxychilus draparnaudi*), Boerenknoopje (*Discus rotundatus*) en Mostonnetje (*Pupilla muscorum*). *Candidula intersecta* was in 2003 voor het eerst op het eiland gevonden door Henk Mienis, ook op deze plek. Volledig gesterkt vervolgden we onze tocht langs de sloot over het Groene Strand naar de Kroonpolders. Aan het begin (km 142,9-596,9) was het water nog licht brak en was Jenkins' waterhoren (*Potamopyrgus antipodarum*) de enige bewoner van de sloot, maar al snel (km 142,7-597,3) kwamen er allerlei soorten zoetwatermollusken bij: Draaikolkschijfhoren (*Anisus vortex*), Leverbotslak (*Galba truncatula*), Hoekige erwtenmossel (*Pisidium milium*), Gewone schijfhoren (*Planorbis planorbis*), Gewone hoornschaal (*Sphaerium corneum*), Ovale poelslak (*Radix ovata*) en Platte pluimdrager (*Valvata cristata*). In de drassige duinvalleien op het Groene Strand (km 142-597) vonden we in de modderprut een aantal landslakken die typerend zijn voor dit soort natte milieus, zoals Plompe dwergslak (*Carychium minimum*), Slanke barnsteenslak (*Oxyloma elegans s.l.*), Dikke korfslak (*Vertigo antivertigo*) en Donkere glimslak (*Zonitoides nitidus*). Ook zaten er Gewone en stompe erwtenmosseltjes (*Pisidium casertanum* en *P. obtusale*) in.

Tijdens de lunchpauze in het droge duin bleken tussen het mos waarop we zaten ook landslakjes te huizen, zoals Ammonshorentje (*Nesovitrea hammonis*), Mostonnetje (*Pupilla muscorum*) en Scheve jachthorenslak (*Vallonia excentrica*). In een plas in de Kroonpolders (km 141,8-598,8) vonden we nog het Riempje (*Bathymphalus contortus*) en Platte pluimdrager (*Valvata cristata*). Op de terugweg brachten we een kort bezoek aan de Doodemanskisten (km 143,2-597,9). Henk Mienis had daar in 2003 Puntige blaashoren (*Physella acuta*) ontdekt en ook wij vonden het slakje in vrij grote aantallen. Bart van Tooren was mossen gaan zoeken, en stuitte daarbij nog op een Ruwe korfslak (*Columella aspera*) in het bos ten noorden van West-Terschelling (km 143,1-598,5). Deze soort was in 1958 voor het laatst van Terschelling gemeld.

De derde groep ging onder aanvoering van Guus Gulden en Huub Hunecker voor de zeeschelpen. Als eerste ging de groep naar de strekdam rond de haven van West-Terschelling. Net als inmiddels vrijwel overal in de Waddenzee had ook hier de Japanse oester (*Crassostrea gigas*) zich gevestigd. Andere vondsten waren Kokkel (*Cerastoderma edule*), Muiltje (*Crepidula fornicata*), Amerikaans mesheft (*Ensis directus*), drie soorten alikruiken (*Littorina littorea*, *L. obtusata* en *L. saxatilis*), Strandgaper (*Mya arenaria*), Mossel (*Mytilus edulis*) en Afgeknotte strandschelp (*Spisula subtruncata*). Vervolgens gingen ze op bezoek bij mevrouw Nienke van Dieren, een NMV-lid die op Terschelling woont. De bezoekers waren erg onder de

indruk van haar enorme collectie, waarin alle denkbare bijzondere soorten van Terschelling vertegenwoordigd zijn. Het uitzoeken van grote hoeveelheden hoorntjesgruis bleek één van de geheimen. Daarna ging de groep naar het Noordzeestrand, maar door ongunstige wind vonden zij helaas niet veel bijzonders. Opmerkelijk waren verscheidene Muiltjes (*Crepidula fornicata*), die nog levend vastzaten op aangespoelde tepelhorens (*Lunatia catena*). Gerrit Doeksen vertelde dat zij er het laatste jaar duidelijk vaker aanspoelden dan voorheen. Ook een Otterschelp (*Lutraria lutraria*) en een Ruwe boormossel (*Zirphea crispata*) werden gevonden.

Onderweg naar de Keag kwam de groep langs een poldersloot bij Lies (km 150,75-600,55) waar een baggermachine aan de gang was. Onze zeemensen gingen daar zowaar op de knieën voor de zoetwaterslakken die daarbij naar boven kwamen: *Anisus vortex*, *Lymnaea stagnalis*, *Planorbarius corneus*, *Planorbis planorbis*, *Radix ovata* en *Sphaerium corneum*. Ook een dijksloot bij het sluisje van Lies werd bekeken (km 152,3-599,8). Daar vonden zij een aantal van dezelfde soorten als bij de poldersloot en verder onder meer het Diepslakje (*Bithynia tentaculata*) en de Kleine akkerslak (*Deroceras laeve*).

Zoals afgesproken kwamen de drie groepen aan het eind van de middag samen bij De Keag (km 150-598 en 150-599) om bij laag water naar marien materiaal te zoeken. We vonden er wederom drie soorten alikruiken (*Littorina littorea*, *L. saxatilis* en *L. obtusata*), waaronder nu ook fraai gekleurde exemplaren met witte bandjes (*Littorina saxatilis f. zonaria*). Verder vonden we de voor het wad gebruikelijke soorten (zie eerder, plus Nonnetje (*Macoma balthica*), Platte slijkgaper (*Scrobicularia plana*), Wadslakje (*Peringia ulvae*) en Amerikaanse boormossel (*Petricola pholadiformis*). Wat verder uit de kant vonden we ook enkele Asgrauwe keverslakken (*Lepidochitona cinerea*) en levende Muiltjes (*Crepidula fornicata*). In het nabijgelegen kweldertje werd nog even gezocht naar Muizenootjes (*Ovatella myosotis*), maar tevergeefs. 's Avonds werden alle vondsten bekeken en op naam gebracht en was het

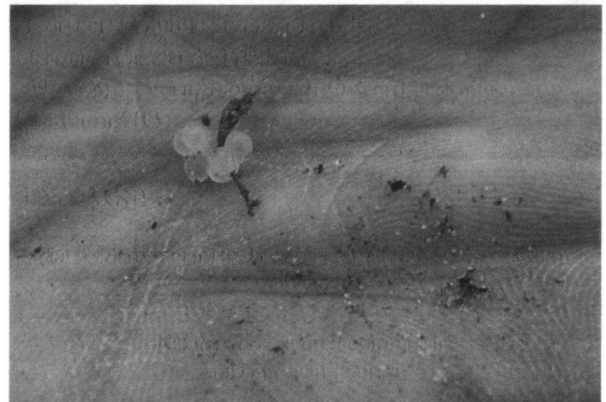

Fig. 4: Slakkeneieren

een gezellige drukte in onze "zaal".

Op zondag 17 oktober 2004 konden de deelnemers kiezen uit een excursie van een halve dag (om de middagboot te halen) of een hele dag (avondboot). De groep van de middagboot had niet veel niet veel tijd om te zoeken, maar maakte een prachtige fietstocht door het Donkere Bos (westkant van het eiland). Er is even gezocht in het duingebied tussen het bos en de Kroonpolders (Gritjeplak, km 598,6-600,4). Er zijn niet veel molluskensoorten gevonden, alleen Look-glansslak (*Oxychilus alliarius*) was niet eerder gezien. Opvallend voor deze tijd van het jaar was wel de vondst van een aantal landslakkeneieren (Fig. 4).

De groep van de avondboot begon met de sloot achter de Waddijk ten zuiden van Hee en eindigde bij een strand bij paal 8. Onderweg werd op diverse plekken halt gehouden, zoals bij een poldersloot bij Baaiduinen, het Duinmeertje van Hee, de Kooiboschjes, de vijver van het Koreabos, de duinvalleien "Waterplak" en "Badhuiskuil". Bij de Kooiboschjes (km 146,5-600,7) komt veel kwelwater uit de grond, wat een bijzonder milieu schept. Er werden onder meer Ruwe korfslak (*Columella aspera*), Gladde tolslak (*Euconulus alderi*) en Gewone erwtenmossel (*Pisidium casertanum*) gevonden. In een nieuwe plas tussen paal 8 en Westaan-Zee (km 146,5-601,3) werd Witte schijfhoren (*Gyraulus albus*) gevonden en in het diepe kunstmatig gegraven duinmeertje bij Hee (km 146,3-599,4) kwam de Oorvormige poelslak (*Radix auricularia*) tevoorschijn. Dit is elders in Nederland een veel voorkomende soort, maar van Terschelling was hij nooit eerder gemeld. Verrassend was de ontdekking van een tweede populatie van de Grofgeribde grasslak (*Candidula intersecta*) in de Badhuiskuil (km 146,2-601,2).

De gewenste boten werden keurig gehaald en we konden terugkijken op een geslaagd weekend. De excursie leverde bovendien een groot aantal gegevens op, die beschikbaar worden gesteld aan het Atlasproject Nederlandse Mollusken en aan Staatsbosbeheer. Er werden vooral veel algemene soorten gevonden. De enige gevonden soort die op de Rode lijst staat is *Vertigo antivertigo*. Verder kan één nieuwe soort aan de lijst mollusken van Terschelling worden toegevoegd: *Radix auricularia*. Naar een paar soorten die in het verleden op Terschelling voorkwamen is tevergeefs gezocht. Twee zijn vrijwel zeker van het eiland verdwenen: de Rode barnsteenslak (*Catinella arenaria*), die er voor het laatst gevonden werd in 1977 en vermoedelijk overal uit Nederland is verdwenen; en de exoot Slanke duinhoren (*Cochlicella acuta*). Deze zuidelijke soort is vermoedelijk meegekomen met een polletje tijm en heeft van 1986 tot 1989 in de tuin van het voormalig biologische station te Midsland standgehouden. Dat hij er niet meer zit werd bevestigd door George Visser. Daarentegen doet de door hem ingevoerde Wijgaardslak (*Helix pomatias*) het nog altijd goed in zijn tuin.

Langs deze weg willen wij Staatsbosbeheer hartelijk bedanken voor de verleende vergunning, George Visser en Gerrit Doeksen voor de toelichting en tips en Hendrik Wallbrink voor het controleren van de *Pisidium*'s.

Adressen van de auteurs

S.J. van Leeuwen
Venuslaan 2
3721 VG Bilthoven
e-mail tooren.leeuwen@zonnet.nl

A.D.P. van Peursen
zie pag. 72

Tabel 1: Lijst met tijdens de excursie gevonden soorten

Marien (24 soorten)	Land (35 soorten)	Zoet water (23 soorten)
<i>Angulus fabulus</i>	<i>Aegopinella nitidula</i>	<i>Anisus vortex</i>
<i>Cerastoderma edule</i>	<i>Arion ater rufus</i>	<i>Bathymorphalus contortus</i>
<i>Crassostrea gigas</i>	<i>Arion circumscriptus</i> s.l.	<i>Bithynia leachi</i>
<i>Crepidula fornicata</i>	<i>Arion intermedius</i>	<i>Bithynia tentaculata</i>
<i>Dosinia lupinus linctus</i>	<i>Arion silvaticus</i>	<i>Galba truncatula</i>
<i>Ensis directus</i>	<i>Arion subfuscus</i>	<i>Gyraulus albus</i>
<i>Lepidochitona cinerea</i>	<i>Candidula intersecta</i>	<i>Lymnaea stagnalis</i>
<i>Littorina littorea</i>	<i>Carychium minimum</i>	<i>Physa fontinalis</i>
<i>Littorina obtusata</i>	<i>Cepaea nemoralis</i>	<i>Physella acuta</i>
<i>Littorina saxatilis</i> (ook L.s. zonaria)	<i>Cochlicopa lubrica</i>	<i>Pisidium casertanum</i>
<i>Lunatia catena</i>	<i>Cochlicopa repentina</i>	<i>Pisidium milium</i>
<i>Lutraria lutraria</i>	<i>Columella aspera</i>	<i>Pisidium obtusale</i>
<i>Macoma balthica</i>	<i>Deroceras laeve</i>	<i>Pisidium subtruncatum</i>
<i>Mya arenaria</i>	<i>Deroceras panormitanum</i>	<i>Planorbis planorbis</i>
<i>Mytilus edulis</i>	<i>Deroceras reticulatum</i>	<i>Potamopyrgus antipodarum</i>
<i>Ostrea edulis</i>	<i>Discus rotundatus</i>	<i>Radix auricularia</i>
<i>Peringia ulvae</i>	<i>Euconulus alderi</i>	<i>Radix ovata</i> s.l.
<i>Petricola pholadiformis</i>	<i>Euconulus fulvus</i>	<i>Segmentina nitida</i>
<i>Scrobicularia plana</i>	<i>Galba truncatula</i>	<i>Sphaerium corneum</i>
<i>Sepia officinalis</i>	<i>Helix aspersa</i>	<i>Stagnicola palustris</i> s.l.
<i>Spisula subtruncata</i>	<i>Limax maximus</i>	<i>Vallonia pulchella</i>
<i>Turritella communis</i>	<i>Monacha cantiana</i>	<i>Valvata cristata</i>
<i>Venerupis aurea scenescens</i>	<i>Nesovitrea hammonis</i>	
<i>Ziphaea crispata</i>	<i>Oxychilus alliarius</i>	